

Áp dụng một số phương pháp dạy học tích cực nhằm phát triển năng lực sáng tạo trong học tập cho học viên ở các trường sĩ quan quân đội

Nguyễn Công Vượng*

*ThS, Hệ Đào tạo Sau đại học, Học viện Chính trị, Bộ Quốc phòng

Received: 12/9/2023; Accepted: 15/9/2023; Published: 20/11/2023

Abstract: Creativity is one of the very important human abilities and has a great influence on the development of the entire society. The ability to create new things that are useful and creative. For the learning activities of students at military officer schools, creative ability is a special type of ability, helping students achieve high results in the learning process. The study discusses the application of a number of active teaching methods to develop creative learning capacity for students at military officer schools today.

Keywords: Capacity; creative capacity; student; military officer school;...

1. Đặt vấn đề

Năng lực sáng tạo trong học tập của học viên ở các trường sĩ quan quân đội là tổng hợp những đặc điểm tâm lý của học viên, bảo đảm cho học viên tìm ra hoặc tạo ra những nội dung, phương pháp, cách thức mới, độc đáo, có hiệu quả trong giải quyết các nhiệm vụ học tập đặt ra, đáp ứng mục tiêu yêu cầu đào tạo. Đây là loại năng lực đặc biệt, giúp học viên tiếp thu nhanh, sâu sắc hệ thống tri thức, kỹ xảo, kỹ năng chuyên môn nghề nghiệp và các giá trị, chuẩn mực đạo đức, từ đó hình thành, phát triển nhân cách người quân nhân cách mạng theo mục tiêu, yêu cầu đào tạo của các nhà trường. Nghị quyết số 1657 - NQ/QUTW của Quân ủy Trung ương “Về đổi mới công tác giáo dục và đào tạo đáp ứng yêu cầu nhiệm vụ xây dựng Quân đội trong tình hình mới” xác định mục tiêu đến năm 2030: “Đào tạo cán bộ cấp phân đội trình độ đại học có kiến thức cơ bản về chính trị, quân sự...; có năng lực vận dụng kiến thức chuyên môn, chuyên ngành trong lãnh đạo, tổ chức quản lý, chỉ huy, huấn luyện chiến đấu, xây dựng đơn vị và thực hiện chức trách, nhiệm vụ; có khả năng sáng tạo, thích ứng nhanh và phát triển”. Điều đó cho thấy vai trò quan trọng của năng lực sáng tạo và việc hình thành, phát triển năng lực sáng tạo trong học tập cho học viên là một trong những nhiệm vụ trọng tâm của các trường sĩ quan quân đội. Tuy nhiên, để làm được điều đó, quá trình tổ chức hoạt động giáo dục, đào tạo, các nhà trường cần có những chủ trương, biện pháp thiết thực, phù hợp và tiến hành đổi mới toàn diện, đồng bộ các yếu tố của quá trình đào tạo, trong đó việc đổi mới phương pháp dạy học theo hướng áp dụng các phương pháp dạy học tích cực, hiện đại

vào quá trình giảng dạy của giảng viên là một trong những yếu tố quan trọng góp phần hình thành, phát triển năng lực sáng tạo cho học viên và nâng cao chất lượng giáo dục, đào tạo của các nhà trường.

Phương pháp dạy học tích cực là một phương pháp dạy học mà ở đó giảng viên sẽ đưa ra những gợi ý mang tính gợi mở để học viên thảo luận và tự đưa ra kết luận cuối cùng. Phương pháp này giúp phát huy khả năng sáng tạo, sự chủ động và tính tích cực của người học. Tuy nhiên, khi áp dụng các phương pháp dạy học tích cực, đòi hỏi học viên phải tự tư duy, chủ động đúc kết kiến thức qua bài giảng, còn giảng viên phải có trình độ chuyên môn cao, kiến thức đủ sâu, bản lĩnh và phải thật sự tận tâm, nhiệt thành trong công việc.

Đối với các trường sĩ quan quân đội, do tính chất đặc thù của hoạt động quân sự, nên chương trình đào tạo được kết cấu thành các học phần, mỗi học phần thường từ 2 đến 5 đơn vị học trình. Các học phần, môn học lại được chia ra thành nhiều chủ đề khác nhau, trong đó mỗi chủ đề được phân bổ thời gian từ 2 đến 4 tiết, mỗi tiết 45 phút. Về chất lượng đội ngũ, đại đa số giảng viên được đào tạo cơ bản về nghiệp vụ sư phạm và chuyên môn, có trình độ đại học và sau đại học; say mê, nhiệt huyết, có trách nhiệm cao trong công việc. Bên cạnh đó, đội ngũ học viên ở các trường sĩ quan quân đội là những quân nhân ưu tú, được tuyển chọn kỹ càng cả về phẩm chất chính trị, đạo đức và năng lực nhận thức thông qua các kỳ thi tuyển; có xu hướng nghề nghiệp quân sự rõ ràng, động cơ phấn đấu đúng đắn... Trong khi đó, các nhà trường quân đội luôn khuyến khích và tạo mọi điều kiện để đội ngũ giảng viên thực hiện đổi mới phương

pháp dạy học theo hướng phát triển năng lực sáng tạo của học viên, coi đây là khâu đột phá trong nâng cao chất lượng giáo dục, đào tạo của các nhà trường. Đây là điều kiện thuận lợi về mặt thời gian, chất lượng đội ngũ và môi trường để tiến hành các phương pháp dạy học tích cực đạt hiệu quả.

2. Một số phương pháp dạy học tích cực có thể được áp dụng trong giảng dạy các môn khoa học xã hội và nhân văn ở các trường sĩ quan quân đội

2.1. Phương pháp dạy học theo nhóm

Đây là phương pháp được các chuyên gia giáo dục đánh giá cao. Với phương pháp này, học viên có thể phát huy được tính chủ động, sáng tạo, kỹ năng làm việc nhóm, phát triển năng lực cộng tác, năng lực giao tiếp và năng lực sáng tạo trong học tập.

Thực hiện phương pháp này, trước hết giảng viên cần giới thiệu về chủ đề thảo luận, xác định mục tiêu, nhiệm vụ chung và tiến hành chia lớp thành nhiều nhóm khác nhau, giao cho mỗi nhóm một chủ đề và yêu cầu các nhóm tiến hành thảo luận trong một thời gian nhất định. Các nhóm sẽ thảo luận vấn đề của mình được giao và trình bày trước lớp những kiến thức cơ bản và rút ra kết luận của nhóm. Giảng viên có thể đặt điều kiện cho mỗi thành viên trong nhóm đều có khả năng trình bày và trả lời câu hỏi của các nhóm khác đề ra. Cuối cùng, giảng viên nhận xét, đánh giá về kết quả của từng nhóm và kết luận nội dung các chủ đề thảo luận để học viên nắm được hệ thống tri thức chính xác cần lĩnh hội.

Ưu điểm của phương pháp này là phát huy được tinh thần làm việc theo nhóm của học viên, giúp học viên cải thiện khả năng giao tiếp và có trách nhiệm hơn đối với nhiệm vụ học tập. Ngoài ra, còn giúp mỗi thành viên trong nhóm tích cực suy nghĩ, đào sâu hơn kiến thức và chủ động, sáng tạo trong giải quyết vấn đề được giao. Tuy nhiên, với phương pháp này, do năng lực và số lượng thành viên trong một nhóm khó đồng đều nhau, cho nên nếu phần thảo luận nhóm không hiệu quả thì chất lượng buổi học cũng không hiệu quả.

2.2. Phương pháp nhập vai

Đây là phương pháp mà người học sẽ tiến hành diễn thử một số cách ứng xử có liên quan đến tình huống giảng viên đưa ra. Trong phương pháp này, giảng viên sẽ chọn chủ đề, chia lớp thành nhiều nhóm nhập vai, đưa ra một hoặc nhiều tình huống và các yêu cầu cần thiết như thời gian, phân vai... của từng nhóm. Tiếp đó, các nhóm tiến hành thảo luận, trao đổi về nhiệm vụ được giao và lần lượt diễn phân vai theo đúng thứ tự giảng viên phân công. Tuy nhiên

việc nhập vai diễn theo tình huống là một phần, phần chính là từng nhóm phải đưa ra được kết luận về tình huống. Cuối cùng, giảng viên sẽ đánh giá, đưa ra kết luận để học viên biết và nắm được đâu là cách ứng xử phù hợp với tình huống được đưa ra.

Phương pháp này giúp buổi học trở nên thú vị, phát huy được năng khiếu tiềm ẩn của mỗi học viên, gắn kết các thành viên trong nhóm và giúp nâng cao khả năng giao tiếp, tính sáng tạo trong giải quyết tình huống. Tuy nhiên, thời gian chuẩn bị trong thực hiện phương pháp này khá lâu, do đó cần phải có một kế hoạch rõ ràng. Mặt khác, năng khiếu của các thành viên mỗi nhóm là khác nhau nên dễ bị chênh lệch về chất lượng giải quyết tình huống giữa các nhóm.

Phương pháp này đặc biệt phù hợp trong giảng dạy các học phần công tác đảng, công tác chính trị; chiến thuật, các môn quân sự trong đào tạo sĩ quan cấp phân đội và phương pháp bộ môn trong đào tạo giáo viên.

2.3. Phương pháp dạy học theo dự án

Phương pháp dạy học theo dự án là một mô hình dạy học lấy học sinh làm trung tâm. Nó giúp phát triển kiến thức và các kỹ năng liên quan thông qua những nhiệm vụ mang tính mở, khuyến khích học viên tìm tòi, hiện thực hoá những kiến thức đã học trong quá trình thực hiện và tạo ra những sản phẩm của chính mình. Phương pháp dạy học theo dự án được xây dựng dựa trên những câu hỏi định hướng quan trọng, lồng ghép các chuẩn nội dung và tư duy bậc cao trong những bối cảnh thực tế. Từ đó, giúp học viên có thể tạo ra và giới thiệu các sản phẩm học tập mới hơn, sáng tạo hơn. Phương pháp này được thực hiện thông qua các bước sau:

Bước chuẩn bị: Đây là bước xây dựng ý tưởng; lựa chọn chủ đề, tiêu chủ đề; lập kế hoạch các nhiệm vụ học tập. Ở bước này, giảng viên cần xây dựng bộ câu hỏi định hướng xuất phát từ nội dung và mục tiêu cần đạt được của bài học; xác định lĩnh vực thực tiễn ứng dụng nội dung bài học và tên dự án; thiết kế các nhiệm vụ cho học viên, làm thế nào để học viên thực hiện xong thì bộ câu hỏi được giải quyết và các mục tiêu đồng thời cũng đạt được; chuẩn bị các tài liệu hỗ trợ cũng như các điều kiện thực hiện dự án trong thực tế. Học viên tiến hành làm việc nhóm để lựa chọn chủ đề dự án; xây dựng kế hoạch dự án như xác định những công việc cần làm, thời gian dự kiến, vật liệu, kinh phí, phương pháp tiến hành và phân công công việc trong nhóm; chuẩn bị các nguồn thông tin đáng tin cậy để chuẩn bị thực hiện dự án và cùng giảng viên thống nhất các tiêu chí đánh giá dự án.

Bước thực hiện dự án: Thu thập thông tin, thực hiện điều tra, thảo luận với các thành viên khác và tham vấn giáo viên hướng dẫn. Đối với bước này, giảng viên chủ động theo dõi, hướng dẫn, đánh giá học viên trong quá trình thực hiện dự án; chuẩn bị cơ sở vật chất, tạo điều kiện thuận lợi cho học viên thực hiện dự án và bước đầu thông qua sản phẩm cuối của các nhóm. Trong khi đó, học viên cần phân công nhiệm vụ cho các thành viên trong nhóm theo đúng kế hoạch; tiến hành thu thập, xử lý thông tin thu được; xây dựng sản phẩm hoặc bản báo cáo; liên hệ, tìm nguồn giúp đỡ khi cần; thường xuyên phản hồi, thông báo thông tin cho giảng viên và các nhóm khác.

Bước kết thúc dự án: Bước này gồm các công việc như tổng hợp các kết quả, xây dựng sản phẩm, trình bày kết quả, phản ánh lại quá trình học tập. Thực hiện bước này, đối với giảng viên cần chuẩn bị cơ sở vật chất cho buổi báo cáo dự án; theo dõi, đánh giá sản phẩm dự án của các nhóm; đồng thời đưa ra những gợi ý, rút kinh nghiệm, định hướng cụ thể cho các nhóm dự án, nhằm nâng cao hiệu quả trong những dự án tiếp theo. Đối với học viên cần chuẩn bị và tiến hành giới thiệu sản phẩm; tự đánh giá sản phẩm dự án của nhóm; đánh giá sản phẩm dự án của các nhóm khác theo tiêu chí đã đưa ra.

Như vậy, phương pháp dạy học theo dự án giúp học viên đào sâu hơn đồng thời ghi nhớ lâu hơn khối kiến thức bài học; phát huy được tính tự lực cá nhân trong tập thể nhóm. Tuy nhiên, phương pháp này lại khó tổ chức, khó đồng nhất quan điểm giữa cá nhân và tập thể nhóm. Mặt khác, vì phương pháp này cần tính tự lực cao nên chỉ cần một thành viên trong nhóm có thái độ bỏ bê nhiệm vụ thì chất lượng bài tập nhóm sẽ ảnh hưởng và không có kết quả cao.

2.4. Phương pháp dạy học giải quyết vấn đề

Dạy học giải quyết vấn đề là phương pháp dạy học trong đó giảng viên tạo ra những tình huống có vấn đề, điều khiển học viên phát hiện vấn đề, hoạt động tự giác, tích cực, chủ động, sáng tạo để giải quyết vấn đề và thông qua đó chiếm lĩnh tri thức, rèn luyện kỹ năng và đạt được những mục đích học tập khác. Tình huống có vấn đề là một tình huống gợi ra cho học viên những khó khăn về lý luận hay thực hành mà họ thấy cần có khả năng vượt qua, nhưng không phải ngay tức khắc bằng một thuật giải, mà phải trải qua quá trình tích cực suy nghĩ, hoạt động để biến đổi đối tượng hoạt động hoặc điều chỉnh kiến thức sẵn có. Dạy học giải quyết vấn đề là con đường cơ bản để phát huy tính tích cực nhận thức của học

viên, có thể áp dụng trong nhiều hình thức dạy học với những mức độ tự lực khác nhau của học viên.

Sử dụng phương pháp này góp phần tích cực vào việc rèn luyện tư duy phê phán, tư duy sáng tạo cho học viên. Trên cơ sở sử dụng vốn kiến thức và kinh nghiệm đã có học viên sẽ xem xét, đánh giá, thấy được vấn đề cần giải quyết. Đây cũng là phương pháp phát triển được khả năng tìm tòi, xem xét dưới nhiều góc độ khác nhau. Trong khi phát hiện và giải quyết vấn đề, học viên sẽ huy động được tri thức và khả năng cá nhân, khả năng hợp tác, trao đổi, thảo luận với bạn bè để tìm ra cách giải quyết vấn đề tốt nhất. Từ đó giúp học viên lĩnh hội tri thức, kỹ năng và phương pháp nhận thức nhanh hơn, hiệu quả hơn. Tuy nhiên, phương pháp này đòi hỏi giảng viên phải đầu tư nhiều thời gian và công sức, phải có năng lực sư phạm tốt mới suy nghĩ để tạo ra được nhiều tình huống gợi vấn đề và hướng dẫn tìm tòi để phát hiện và giải quyết vấn đề. Mặt khác, việc tổ chức tiết học hoặc một phần của tiết học theo phương pháp dạy học giải quyết vấn đề đòi hỏi phải có nhiều thời gian hơn so với các phương pháp thông thường.

3. Kết luận

Trên đây là một số phương pháp dạy học tích cực nhằm phát triển năng lực sáng tạo trong học tập cho học viên ở các trường sĩ quan quân đội. Đây là những phương pháp dạy học cần phải đầu tư nhiều thời gian và công sức, cũng như yêu cầu cao về năng lực của cả giảng viên và học viên. Thực hiện có hiệu quả các phương pháp dạy học này sẽ góp phần to lớn vào nâng cao chất lượng giáo dục, đào tạo của các trường sĩ quan quân đội nói chung và phát triển năng lực sáng tạo trong học tập của học viên nói riêng.

Tài liệu tham khảo

- [1]. Nguyễn Văn Cường (2006), *Một số vấn đề chung về đổi mới phương pháp dạy học ở trường trung học phổ thông*, Dự án phát triển giáo dục trung học phổ thông, Hà Nội.
- [2]. Quân ủy Trung ương (2022), *Nghị quyết 1657-NQ/QUTW “Về đổi mới công tác giáo dục và đào tạo đáp ứng yêu cầu nhiệm vụ xây dựng Quân đội trong tình hình mới”*, Hà Nội.
- [3]. Phan Trọng Ngọ (2015), *Dạy học và phương pháp dạy học trong nhà trường*, NXB Trường Đại học Sư phạm TP. Hồ Chí Minh.
- [4]. Robert J. Marzano, Debra J. Pickering & Jane E. Pollock. (2013), *Các phương pháp dạy học hiệu quả*, NXB Giáo dục Việt Nam, Hà Nội.
- [5]. Trần Khánh Đức (2013), *Lý luận và phương pháp dạy học hiện đại*, NXB Giáo dục, Hà Nội.